МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ МАРКЕТИНГУ ТА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ ТА ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Здобувачки вищої освіти бакалаврського рівня,
4 курсу, групи МЕБ-22-1,
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини», освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

_____ Коломієць Дарії Леонідівни
(підпис)

Науковий керівник _____ Белінська Яніна Василівна д.е.н., професор
(підпис)

_____ Гарант освітньо-професійної програми
(підпис) Коляда Олена Володимирівна к.е.н., доцент

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____
протокол від «8» 06 2026 № 13

Завідувач кафедри _____ Паянок Тетяна Миколаївна к.е.н., доцент
(підпис)

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 95 2.06.26. Чупілко О.В.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 98 (А) 10.06.26.
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Денисенчук О.Ф.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії Коцюра О.В
(підпис) (ініціали, прізвище)

Жданова Ю.Б.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Скорчек М.О.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ	КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ			
I. Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	29		Бешнєва
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	48		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
I. Доповідь	від 0 до 10	10		10.06.26
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	98		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	ЄКТС Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
98	A	5	10.06.26.	Кашуба О.І.
				Юр'єва Л.І.
				Скорик М.О.
				Дем'янчук О.І.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра Економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики
Спеціальність Міжнародні економічні відносини
Освітня програма Міжнародні економічні відносини

Затверджую
Завідувач кафедри _____
«30» 09 2025 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти
Коломієць Дарії Леонідівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи
«Міжнародна торгівля та економічні відносини»
Затверджена наказом ректора від «13» 10 2025 № 1293
2. Строк здачі закінченої роботи 5.09.2026
3. Цільова установка
Мета роботи: Дослідження теоретичних основ міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин, аналіз сучасного стану й тенденцій їх розвитку, а також обґрунтування перспектив розвитку міжнародної торгівлі та економічних відносин.
Об'єкт дослідження: міжнародна торгівля та система міжнародних економічних відносин.
Предмет дослідження: Теоретичні, організаційно-економічні та практичні аспекти розвитку міжнародної торгівлі й міжнародних економічних відносин, а також напрями їх удосконалення в умовах сучасних глобалізаційних процесів.
База досліджень: Статистичні дані СОТ, ЮНКТАД, МВФ та Світового банку, Державної служби статистики України та Міністерства економіки України, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань міжнародної торгівлі та МЕВ.
4. Вихідні дані до роботи: наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин, статистичні дані міжнародних організацій, аналітичні матеріали, офіційні звіти міжнародних економічних організацій, а також інформаційні ресурси мережі Інтернет.
5. Перелік графічного матеріалу: Таблиці, схеми, діаграми, що відображають динаміку міжнародної торгівлі, структуру міжнародних економічних відносин, показники зовнішньої торгівлі України, тенденції розвитку світового ринку товарів і послуг та перспективи розвитку міжнародної економічної співпраці.
6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом): Теоретичні основи міжнародної торгівлі та економічних відносин; сутність і форми

міжнародної торгівлі; еволюція теорій міжнародної торгівлі (класичні та су
концепції); система міжнародних економічних відносин та їх структура; ан
сучасного стану міжнародної торгівлі та економічних відносин; сучасний с
динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі товарами і послугами;
сучасні тенденції міжнародних економічних відносин та роль україни в них
перспективи розвитку міжнародної торгівлі та міжнародних економічних в
і напрями їх вдосконалення.

Календарний план виконання кваліфікаційної роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 01.10.2025	26.09.25
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його на перевірку		
2.1.	Перший розділ (30%)	До 30.12.2025	25.12.25
	Доопрацювання першого розділу, початок роботи над 2 розділом		
2.2.	Другий розділ (70%)	До 01.03.2026	26.02.26
2.3.	Третій розділ (100%)	До 04.05.2026	29.04.26
3.	Перевірка роботи на наявність академічного плагіату	До 06.05.2026	05.05.26
4.	Попередній захист	06.05.-08.05.2026	07.05.26
5.	Допуск до захисту завідувача кафедри	08.05.2026	08.05.26
6.	Отримання зовнішньої рецензії	До 15.05.2026	15.05.26
7.	Захист кваліфікаційної роботи	10.06.2026	10.06.26

Дата видачі завдання «15» вересня 2025

Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ (підпис) Бенітсько І.В. (прізвище, ініціали)

Гарант освітньо-професійної програми _____ (підпис) Кассера О.В (прізвище, ініціали)

Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Коломієць Д.А. (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу: «Міжнародна торгівля та економічні відносини»

Мета роботи полягає дослідженні теоретичних основ міжнародної торгівлі та економічних відносин й обґрунтуванні перспектив розвитку. Завданнями роботи є дослідження сутності та форм міжнародної торгівлі, аналіз еволюції теорій міжнародної торгівлі, характеристика системи міжнародних економічних відносин, аналіз сучасного стану міжнародної торгівлі товарами і послугами, визначення ролі України у міжнародних економічних відносинах, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення міжнародної торговельної діяльності.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти розвитку міжнародної торгівлі й міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації світової економіки.

Об'єктом дослідження виступає міжнародна торгівля та система міжнародних економічних відносин. Базою дослідження є статистичні дані СОТ, ЮНКТАД, МВФ та Світового банку, Державної служби статистики України та Міністерства економіки України, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань міжнародної торгівлі та МЕВ.

За результатами дослідження сформульовані сформульовані напрями вдосконалення міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин України в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Одержані результати можуть бути використані у практичній діяльності підприємств, органів державного управління, а також у навчальному процесі.

Кваліфікаційна робота містить 48 сторінок, 14 таблиць, 2 рисунка, список використаних джерел з 40 найменувань.

Ключові слова: міжнародна торгівля, економічні відносини, глобалізація, світова економіка, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2025/2026 роки. Рік захисту кваліфікаційної роботи - 2026 рік.

ANNOTATION

for the qualification work: "International Trade and Economic Relations"

The purpose of the work is to study the theoretical foundations of international trade and economic relations and to substantiate the prospects for development. The tasks of the work are to study the essence and forms of international trade, analyze the evolution of theories of international trade, characterize the system of international economic relations, analyze the current state of international trade in goods and services, determine the role of Ukraine in international economic relations, and develop proposals for improving international trade activities.

The subject of the study is the theoretical and practical aspects of the development of international trade and international economic relations in the context of globalization of the world economy.

The object of the study is international trade and the system of international economic relations. The basis of the study is statistical data from the WTO, UNCTAD, IMF and the World Bank, the State Statistics Service of Ukraine and the Ministry of Economy of Ukraine, as well as scientific works of domestic and foreign scientists on international trade and MIE.

Based on the results of the study, formulated directions for improving international trade and international economic relations of Ukraine in the context of modern globalization processes are formulated. The results obtained can be used in the practical activities of enterprises, government agencies, as well as in the educational process.

The qualification work contains 42 pages, 14 tables, 2 figures, a list of sources used from 40 items.

Keywords: international trade, economic relations, globalization, world economy, foreign economic activity, export, import.

The year of completion of the qualification work is 2025/2026. The year of defense of the qualification work is 2026.

Зміст

ВСТУП 10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН 13
1.1 Сутність і форми міжнародної торгівлі 13
1.2. Еволюція теорій міжнародної торгівлі (класичні та сучасні концепції) 17
1.3 Система міжнародних економічних відносин та їх структура 21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН 25
2.1. Сучасний стан, динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі товарами і послугами 25
2.2. Сучасні тенденції міжнародних економічних відносин та роль України в них 31
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І НАПРЯМИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ 41
ВИСНОВКИ 49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕР 51

ВСТУП

Актуальність теми. Міжнародна торгівля та економічні відносини в сучасних умовах зазнають суттєвих змін під впливом цифровізації, глобальної конкуренції, регіоналізації, екологічних викликів та геополітичної нестабільності. Міжнародна торгівля є одним із ключових факторів економічного розвитку держав, їх інтеграції у світове господарство та формування конкурентних переваг. Для України дослідження цієї теми є особливо важливим в умовах євроінтеграції, структурної перебудови економіки та необхідності посилення позицій у системі міжнародних економічних відносин.

Стан і ступінь розробки проблеми. Теоретичні засади діяльності закладені у працях провідних зарубіжних вчених: Дж. Даннінга, М. Портера, П. Баклі, Р. Вернона. Серед українських дослідників, які вивчають вплив на національну економіку та стратегічне управління, слід відзначити праці таких науковців, як О. Білорус, Д. Лук'яненко, А. Поручник, І. Бураковський та В. Рокоча. Водночас динамічна зміна геополітичної та економічної ситуації в Україні потребує оновленого аналізу стратегій, що й визначає напрям даної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи полягає в аналізі теоретичних основ, сучасного стану та тенденцій розвитку міжнародної торгівлі й міжнародних економічних відносин, а також у визначенні перспектив і напрямів їх удосконалення.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. розкрити сутність і форми міжнародної торгівлі;
2. дослідити еволюцію теорій міжнародної торгівлі;
3. охарактеризувати систему міжнародних економічних відносин;
4. проаналізувати сучасний стан міжнародної торгівлі товарами і послугами;
5. визначити роль України в системі міжнародних економічних відносин;
6. виявити основні тенденції розвитку міжнародної торгівлі;

7. обґрунтувати перспективи розвитку та напрями вдосконалення міжнародних економічних відносин.

Об’єкт дослідження - міжнародна торгівля та система міжнародних економічних відносин у сучасних умовах розвитку світової економіки.

Предмет дослідження - теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку міжнародної торгівлі й міжнародних економічних відносин, а також закономірності та напрями їх удосконалення в умовах глобалізації..

База дослідження - статистичні матеріали міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, нормативно-правові акти України, аналітичні звіти та офіційні джерела, що характеризують розвиток міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин.

Методи дослідження. Для досягнення мети у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема: аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення, системний підхід, статистичний та графічний методи, а також методи економічного аналізу для оцінки сучасного стану міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин.

Наукова новизна та практична значимість одержаних результатів. Наукова новизна полягає в узагальненні сучасних підходів до дослідження міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин, а також у систематизації основних тенденцій їх розвитку в умовах глобалізації та цифрової трансформації світової економіки. У роботі уточнено напрями вдосконалення міжнародної торгівлі з урахуванням сучасних викликів світового ринку.

Практична значимість результатів полягає в можливості використання запропонованих висновків і рекомендацій для вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності України, підвищення ефективності міжнародної торгівлі підприємств, а також у навчальному процесі під час вивчення дисциплін економічного спрямування.

Апробація результатів роботи: Основні положення та результати кваліфікаційної роботи були апробовані на:

1. XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів освіти «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки (Луцьк, 2025 р.)
2. XXI Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці» Ірпінь : Державний податковий університет, 2025.
3. XII Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (Київ, 2025р.);
4. V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: Синергетичні драйвери розвитку обліку, податкового аудиту та бізнес-аналітики. Ірпінь : Державний податковий університет, 2026.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

1.1 Сутність і форми міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля є однією з ключових форм міжнародних економічних відносин і являє собою систему господарських зв'язків між країнами, що виникають у процесі обміну товарами, послугами та результатами інтелектуальної діяльності. Її виникнення та розвиток обумовлені міжнародним поділом праці, за якого держави спеціалізуються на виробництві певних видів продукції відповідно до своїх ресурсних, технологічних і економічних можливостей. [7]

Економічна сутність міжнародної торгівлі полягає у використанні порівняльних переваг країн, що дає змогу підвищити ефективність виробництва, оптимізувати використання ресурсів, розширити ринки збуту та забезпечити доступ до товарів і послуг, які не виробляються або виробляються недостатньо всередині країни. [6] Сутність розкривається через функції та принципи міжнародної торгівлі. По-перше, вона забезпечує ефективний розподіл і використання ресурсів у глобальному масштабі, оскільки країни концентруються на виробництві продукції з найнижчими альтернативними витратами. По-друге, міжнародна торгівля сприяє зростанню обсягів виробництва завдяки розширенню ринків збуту та ефекту масштабу. По-третє, вона виступає каналом передачі технологій, знань і інновацій, що особливо важливо в умовах сучасної глобалізації. Крім того, торгівля забезпечує споживачам доступ до ширшого асортименту товарів і послуг, підвищуючи рівень їх добробуту. [6]

Водночас міжнародна торгівля пов'язана з певними ризиками, зокрема залежністю від зовнішніх ринків, впливом коливань світових цін, валютних курсів і загостренням конкурентної боротьби.

Характерними ознаками міжнародної торгівлі є перетин товарами та послугами державних кордонів, необхідність митного оформлення, застосування валютних розрахунків, а також активна участь держави у регулюванні

зовнішньоторговельних операцій. Державне втручання реалізується через митно-тарифні інструменти (мита, тарифні квоти) та нетарифні методи (ліцензування, технічні стандарти, санітарні та фітосанітарні заходи). [2] Регулювання міжнародної торгівлі також здійснюється на наднаціональному рівні, зокрема в межах Світової організації торгівлі, яка встановлює загальні правила ведення міжнародної торгівлі, спрямовані на її лібералізацію та передбачуваність. [3]

Форми міжнародної торгівлі є багатогранними та відображають різні аспекти здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Насамперед, за об'єктом торгівлі виділяють торгівлю товарами, яка охоплює обмін матеріальними благами - від сировини (нафта, природний газ, руда, сільськогосподарська продукція) до високотехнологічної готової продукції (машини, обладнання, електроніка).

Важливе місце посідає торгівля послугами, що включає транспортні, туристичні, фінансові, освітні, інформаційні та інші послуги, роль яких постійно зростає у світовій економіці.

Окремою формою є торгівля результатами інтелектуальної діяльності, яка передбачає передачу прав на використання технологій, патентів, ліцензій і ноу-хау, що є важливим чинником інноваційного розвитку.

За напрямом руху товарів міжнародна торгівля поділяється на експорт, імпорт, реекспорт і реімпорт. Експорт означає вивезення товарів і послуг за межі країни з метою їх реалізації на зовнішніх ринках, що сприяє надходженню іноземної валюти. Імпорт, навпаки, передбачає ввезення товарів і послуг для внутрішнього споживання або використання у виробництві. Реекспорт полягає у повторному вивезенні раніше імпортованих товарів без суттєвої переробки, тоді як реімпорт означає повернення до країни товарів, які раніше були експортовані. [11]

За організаційними формами міжнародна торгівля може здійснюватися як пряма або непряма. Пряма торгівля передбачає укладення угод безпосередньо між виробниками і споживачами, що дозволяє зменшити витрати на посередництво і підвищити контроль за виконанням контрактів. Непряма торгівля здійснюється

через посередників - агентів, брокерів, торгові компанії, які полегшують вихід на зовнішні ринки, особливо для малих і середніх підприємств.

За особливостями відносин суб'єктів торгівля поділяється: 1) звичайна (проста) торгівля - експортні та імпортні операції товарів і послуг, які не зумовлені кооперaційними зв'язками та зобов'язаннями щодо врівноваженого обміну товарами; 2) торгівля кооперованою та спеціалізованою продукцією, яка проводиться на підставі довготривалих угод; 3) зустрічна (компенсаційна) торгівля - торгівля, що базується на зустрічних зобов’язаннях експортерів щодо закупівлі у імпортерів частини чи цілком експортованих товарів. [1]

За специфікою урегулювання: 1) звичайна торгівля і відповідний торговельний режим виникають в умовах браку торговельних, торговельно-економічних угод та домовленостей між країнами. Окрім підвищеної ставки митного оподаткування, у торговельних відносинах за умовами звичайної торгівлі використовуються й більш жорсткі інструменти регулювання товарних потоків - кількісні обмеження, адміністративні формальності, звичайна (непільгова) система оподаткування імпортних товарів тощо; 2) торгівля за режимом найбільшого сприяння передбачає, що держави, які домовляються, на взаємній основі надають одна одній привілеї та пільги щодо ставок мита і митних зборів, а також інших правил і механізмів здійснення зовнішньоторговельних операцій. Режим найбільшого сприяння є одним з головних засад діяльності країн, що приєдналися до ГАТТ-СОТ. [10] 3) дискримінаційна торгівля виникає внаслідок застосування у торговельно-економічних відносинах суворих обмежувальних заходів (ембарго, торговельний бойкот, торговельна блокада) або інших інструментів, що дискримінують права торговельного партнера; 4) преференційна торгівля передбачає надання однією державою іншій на взаємній основі чи в односторонньому порядку пільг у торговельному режимі. Особливу групу утворюють преференції, які застосовуються стосовно країн, що розвиваються.

До специфічних форм належить бартерна торгівля, що передбачає обмін товарами без використання грошей, а також зустрічна торгівля (компенсаційні угоди, офсетні операції), яка широко застосовується у міжнародній практиці, особливо в умовах обмеженого доступу до валютних ресурсів.

За рівнем державного регулювання розрізняють вільну торгівлю, протекціонізм і змішані форми. Вільна торгівля базується на мінімальному втручанні держави і передбачає усунення торговельних бар'єрів, що сприяє розвитку конкуренції та ефективності. Протекціонізм, навпаки, спрямований на захист національного виробника від іноземної конкуренції за допомогою тарифних і нетарифних обмежень. На практиці більшість країн використовують змішану модель, поєднуючи елементи лібералізації та захисту внутрішнього ринку.

У сучасних умовах міжнародна торгівля зазнає суттєвих трансформацій під впливом глобалізації, цифровізації та розвитку транснаціональних корпорацій.

Таблиця 1.1

Сучасні тенденції міжнародної торгівлі

Тенденція	**Прояв**
Цифровізація	Електронна торгівля
Глобалізація	Зростання обсягів торгівлі
Роль ТНК	Внутрішньофірмова торгівля
Інтеграція	Зони вільної торгівлі

Джерело: складено автором на основі [7]

Значного поширення набуває електронна торгівля, що здійснюється через інтернет-платформи та цифрові канали, а також внутрішньофірмова торгівля між підрозділами транснаціональних компаній, яка становить значну частку світового товарообігу. [1]

Важливим напрямом є торгівля в межах інтеграційних об'єднань, де країни створюють зони вільної торгівлі або митні союзи, що сприяє зниженню бар'єрів і поглибленню економічної інтеграції. Аналітичні матеріали Конференція ООН з торгівлі та розвитку підтверджують зростання ролі цифрової торгівлі та послуг у глобальній економіці (дані є динамічними станом на останні звіти організації).

Отже, міжнародна торгівля є складним і багаторівневим явищем, що охоплює різноманітні форми, інструменти та механізми взаємодії між країнами. Вона виступає важливим фактором економічного зростання, структурних змін і інтеграції національних економік у світове господарство, водночас потребуючи ефективного регулювання для мінімізації ризиків і забезпечення збалансованого розвитку.

1.2. Еволюція теорій міжнародної торгівлі (класичні та сучасні концепції)

Наукові дискусії щодо напрямків та шляхів подальшого розвитку міжнародної торгівлі започаткувалися ще з 70-х рр. XVIII ст., що знайшло своє відображення у низці теорій, котрі дозволяють упорядкувати шляхи прогресу міжнародної торгівлі. На сьогодні все ще відсутня єдина теорія, котра пояснила б, чому держави торгують, які переваги вони здобувають та як вибудовувати торговельну політику.

Найбільш відомими у дослідженнях проблем міжнародної торгівлі є наукові теорії, що сформували відповідні напрямки: меркантилізм, класична економічна школа, неокласична школа, монетаристська (неоліберальна) школа, інституційна та неоінституційнашколи, структурна (марксистська) школа, еволюційна школа, неомеркантилізм (стратегічна торгівля), цифрова глобалізаційна школа. Ці напрямки мають значний потенціал щодо формування науково-теоретичного вивчення міжнародної торгівлі на основі розуміння та переосмислення ключових ідей, у межах яких розвиваються сучасні теоретичні концепції міжнародної торгівлі. [6]

Таблиця 1.2

Еволюція теорій міжнародної торгівлі

Теорія/школа	Представники	Суть	Обмеження
Меркантилізм	Т. Мен, Ж.-Б. Кольбер	Накопичення золота через експорт	Ігнорує взаємовигідність торгівлі

Продовження таблиці 1.2

Абсолютні переваги	Адам Сміт	Країна спеціалізується на ефективному виробництві	Не пояснює торгівлю без переваг
Порівняльні переваги	Давід Рікардо	Орієнтація на альтернативні витрати	Один фактор — праця
Хекшер–Олін	Хекшер, Олін	Торгівля через факторну забезпеченість	Спрощені припущення
Столпер–Самуельсон	Самуельсон, Столпер	Вплив торгівлі на доходи факторів	Залежить від умов моделі
Нова теорія торгівлі	Пол Кругман	Ефект масштабу, диференціація	Менш застосовна до сировини
Конкурентні переваги	Майкл Портер	Роль інновацій і конкуренції	Складність вимірювання
Глобальні ланцюги вартості	Сучасні дослідники	Фрагментація виробництва	Залежність від ТНК

Джерело: складено автором на основі [8;10]

Еволюція теорій міжнародної торгівлі відображає розвиток світової економіки та ускладнення господарських зв'язків між державами. Перші системні уявлення сформувалися у межах класичних концепцій. Меркантилісти вважали, що статок країни визначається накопиченням золота і срібла, тому підтримували експорт та обмежували імпорт. Однак ця концепція була обмеженою, оскільки розглядала торгівлю як гру з нульовою сумою.

Вважається, що визначальним моментом став 1776 рік, коли Адам Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» піддав критиці меркантилізм. Він запропонував концепцію абсолютної переваги, яка доводила, що добробут нації визначається не запасом золота, а рівнем розвитку виробництва і споживання. Так, на відміну від меркантилістів, А. Сміт бачив торгівлю як взаємовигідну (positive-sum game), де всі сторони можуть отримати прибуток у вигляді вищого рівня життя. Він відстоював мінімальне втручання держави в торгівлю (принцип laissez-faire), вважаючи, що ринки самі визначать, у виробництві

яких товарів країна найбільш ефективна. Тобто, Сміт закликав до лібералізації торгівлі - скасування обмежень і мит, що стримують обмін. [6]

Подальший розвиток класичних ідей пов'язаний з іменем Девіда Рікардо, він розширив теорію Сміта, показавши, що торгівля взаємовигідна навіть тоді, коли одна країна має абсолютні переваги у випуску всіх товарів, а інша не має жодної. Рікардо математично довів, що головне - альтернативна вартість випуску товару (втрачені можливості виробництва іншого), і що країни повинні експортувати товари, які вони продукують відносно дешевше, а імпортувати ті, що виробляють відносно дорожче. Обмеження класичних теорій Сміта і Рікардо полягали в тому, що вони розглядали лише один чинник виробництва (праця) і не давали відповіді на запитання, чому саме цими товарами країна має торгувати. Ці питання стали початковою точкою для розвитку неокласичних теорій. [10]

Згідно з теоремою Столпера-Самуельсона, сформульованою в 1941 році Полом Антоні Самуельсоном та Вольфгангом Столпером, відкриття торгівлі збільшує попит (та вартість) на відносно надлишковий фактор та зменшує на відносно дефіцитний. Вона стверджує, що будь-яка подія, яка змінює відносні ціни товарів, підвищує реальний прибуток фактора, інтенсивно залученого у виробництві товару, вартість на який зростає, і знижує реальний прибуток фактора, інтенсивно залученого у тій галузі, де ціни спадають. Ще одним розширенням моделі Хекшера-Оліна є запропонована П.А. Самуельсоном так звана теорема вирівнювання цін на фактори: за умов вільної торгівлі вартість праці й капіталу зрівняється між країнами, бо торгівля товарами заміщує рух (мобільність) факторів. Інакше кажучи, заробітні плати та ставки прибутку у двох торговельних державах матимуть тенденцію до вирівнювання, якщо виконуються припущення моделі (однакова технологія, відсутність транспортних витрат тощо). [5]

Загальним засновником неокласичної школи (кінець XIX ст.-XX ст.) був Альфред Маршалл, а у сфері зовнішньої торгівлі: Елі Хекшер та Бертіл Олін. На початку XX ст. економісти Елі Хекшер і Бертіл Олін доповнили рікардіанську

модель, включивши до аналізу два чинники виробництва – працю і капітал (згодом також землю). Вони висунули теорію факторних пропорцій (модель Хекшера-Оліна), зміст якої полягав у тому, що зовнішня торгівля виникає через різницю в забезпеченості чинниками виробництва (капіталом, працею, землею). Країна експортує ті товари, у виробництві яких переважає її відносно дешевший (або надлишковий) чинник. [8] Це формалізовано в моделі Хекшера-Оліна: країна з надлишком капіталу експортує капіталомісткі товари; країна з надлишком робочої сили - працемісткі товари.

Сучасний етап розвитку теорій міжнародної торгівлі пов’язаний із працями Пол Кругман, який розробив нову теорію торгівлі. Вона доводить, що навіть держави з подібною забезпеченістю ресурсами активно торгують між собою завдяки ефекту масштабу та диференціації продукції. Це пояснює значну частину сучасної торгівлі між розвиненими країнами. Водночас Майкл Портер розвинув теорію конкурентних переваг, у якій акцент зроблено на ролі інновацій, якості людського капіталу, внутрішньої конкуренції та інституційного середовища у формуванні міжнародної спеціалізації. [9]

У XXI столітті значного поширення набули концепції глобальних ланцюгів вартості, які відображають фрагментацію виробництва між різними країнами. [5] У межах цих підходів торгівля розглядається не як обмін завершеними товарами, а як участь у різних стадіях створення продукту - від розробки до збирання. Це суттєво змінює уявлення про міжнародну торгівлю та підкреслює роль транснаціональних корпорацій і технологічного розвитку.

Отож, розвиток теорій міжнародної торгівлі являє собою перехід від спрощених моделей, що ґрунтуються на відмінностях витрат та ресурсів, до багатовимірних підходів, які беруть до уваги технічний прогрес, глобалізацію, діяльність фірм та урядову політику. Це дає змогу краще осягнути нинішні торговельні процеси та їхній вплив на економічне зростання держав.

1.3 Система міжнародних економічних відносин та їх структура

За нинішніх умов глобалізації міжнардні економічні відносини займають головне місце у функціонуванні світового господарства. Жодна держава сьогодні не може розвиватися окремо, адже національні економіки все більше переплетені через торгівлю, переміщення капіталу, технологій та робочої сили. [7] Становлення системи міжнародних економічних взаємин спричинене міжнародним розподілом праці, нерівномірністю розміщення ресурсів та розбіжностями у рівнях економічного зростання країн. За таких умов постає природна потреба у формуванні стабільних економічних контактів між державами, фірмами та міжнародними установами.

Система міжнародних економічних відносин є заплутаною та багатогранною, вона охоплює різні форми співробітництва та взаємодії між учасниками світової економіки. Її поступ визначається не лише фінансовими чинниками, а й політичними, інституційними та технічними змінами. Особливої важливості ця тема набуває в умовах цифровізації, посилення світової конкуренції та змін світових економічних процесів.

Система міжнародних економічних відносин (МЕВ) - це сукупність економічних зв’язків між країнами, компаніями та міжнародними інститутами, яка має багаторівневу структуру і охоплює торгівлю, рух капіталу, робочої сили, технологій та валютно-фінансові відносини. [7]

Таблиця 1.3

Структура міжнародних економічних відносин

Складова МЕВ	**Зміст**
Міжнародна торгівля	Обмін товарами, послугами, технологіями
Рух капіталу	Прямі та портфельні інвестиції
Ринок праці	Міграція робочої сили
Валютно-фінансові відносини	Валютні курси, розрахунки, фінансові потоки
Науково-технічні зв’язки	Трансфер технологій, інновації
Економічна інтеграція	Митні союзи, економічні союзи

Джерело: складено автором на основі [15]

Система міжнародних економічних відносин функціонує як цілісний механізм, у межах якого окремі форми взаємодії не існують ізольовано, а взаємно доповнюють одна одну, формуючи єдину логіку розвитку світового господарства. Її основою є міжнародний поділ праці, що поглиблюється під впливом науково-технічного прогресу та спеціалізації виробництва. [5] У сучасних умовах ця спеціалізація дедалі частіше виходить за межі окремих галузей і переходить на рівень окремих виробничих операцій, що пов’язано з формуванням глобальних ланцюгів вартості.

Міжнародна торгівля як ключовий елемент системи зазнала суттєвих трансформацій. Якщо раніше домінував обмін готовими товарами, то сьогодні значну частку становить торгівля послугами, технологіями та проміжною продукцією. Важливою тенденцією є зростання внутрішньогалузевої торгівлі, коли країни одночасно експортують та імпортують схожі товари, що пояснюється диференціацією продукції та прагненням споживачів до різноманітності. Крім того, розвиток цифрових технологій сприяв появі електронної комерції, яка знижує транзакційні витрати та розширює доступ до міжнародних ринків. [11]

Міжнародний рух капіталу в сучасній системі МЕВ відіграє не лише роль джерела фінансування, а й виступає інструментом структурної перебудови економік. Прямі іноземні інвестиції забезпечують перенесення виробництва, управлінських практик і технологій, тоді як портфельні інвестиції впливають на розвиток фінансових ринків і ліквідність економіки. [8] Водночас зростає значення транснаціональних корпорацій, які організовують виробництво в різних країнах, оптимізуючи витрати та використовуючи переваги окремих національних економік.

Міжнародна міграція робочої сили також набуває нових рис. Окрім традиційної трудової міграції, зростає мобільність висококваліфікованих спеціалістів, що призводить до явища «відтоку мізків» у менш розвинених країнах і концентрації людського капіталу в розвинених економіках. Водночас грошові

перекази мігрантів стають важливим джерелом доходів для багатьох держав, впливаючи на їх платіжний баланс і внутрішній попит. [7]

Валютно-фінансові відносини забезпечують інституційну основу функціонування всієї системи. Вони охоплюють механізми формування валютних курсів, міжнародні розрахунки та регулювання фінансових потоків. У цій сфері ключову роль відіграють такі організації, як Міжнародний валютний фонд, який здійснює нагляд за стабільністю валютної системи, та Світовий банк, що фінансує довгострокові проєкти розвитку. Посилення глобальної фінансової інтеграції водночас підвищує вразливість економік до кризових явищ, що потребує координації економічної політики на міжнародному рівні.

Інституційне підґрунтя міжнародних економічних відносин є суттєвим складником їхньої діяльності, адже саме воно окреслює засади, стандарти та способи взаємодії між учасниками світового господарства. У нинішніх умовах глобалізації посилюється значення міжнародних економічних установ, які гарантують узгодження економічної політики, стабілізацію фінансових систем та упорядкування міжнародної торгівлі. Провідне місце серед них займає Міжнародний валютний фонд, функція якого спрямована на збереження сталості світової валютної системи, надання грошової підтримки державам із нестачею платіжного балансу та проведення макроекономічного моніторингу. Значну функцію виконує також Світовий банк, який кредитує довгострокові інвестиційні проєкти, допомагає розвитку інфраструктури та зменшенню рівня бідності у країнах, що розвиваються. [3] Устрій міжнародної торгівлі здійснює Світова організація торгівлі, яка встановлює засади недискримінаційності, прозорості та вільного доступу до торгівлі, а також надає спосіб вирішення торговельних розбіжностей між країнами. [5]

Окрім світових інституцій, важливе значення мають регіональні фінансові організації, зокрема банки розвитку, які підтримують економічну інтеграцію та фінансують проєкти на місцевому рівні. Інституційна структура МЕВ також

включає неформальні засоби координації, такі як міждержавні угоди, стандарти та правила, що регулюють рух товарів, послуг, капіталу та технологій. У сучасних умовах особливого значення набуває взаємодія між державами та міжнародними організаціями у сфері економічної безпеки, фінансової стабільності та тривалого розвитку.

Міжнародна економічна інтеграція виступає вищою формою розвитку МЕВ, оскільки передбачає не лише співпрацю, а й часткову передачу економічного суверенітету наднаціональним органам. Вона може реалізовуватися на різних рівнях - від зон вільної торгівлі до економічних і валютних союзів. Найбільш розвиненим прикладом є Європейський Союз, де функціонує єдиний внутрішній ринок і спільна економічна політика в окремих сферах. [24] Інтеграційні процеси сприяють зростанню ефективності виробництва, однак водночас загострюють конкуренцію між країнами-учасницями.

Важливою складовою сучасної системи є міжнародні науково-технічні зв’язки, які забезпечують поширення інновацій та формування економіки знань. Трансфер технологій, спільні дослідницькі проєкти та цифровізація виробництва стають ключовими чинниками конкурентоспроможності. У цих умовах доступ до знань і здатність їх ефективно використовувати часто визначають місце країни у світовій економіці більше, ніж традиційні ресурси.

Отже, система міжнародних економічних відносин є складною, багаторівневою та динамічною структурою, що охоплює різноманітні форми взаємодії між державами, підприємствами та міжнародними інституціями. Її розвиток зумовлюється поглибленням міжнародного поділу праці, науково-технічним прогресом і глобалізаційними процесами. Взаємозв’язок між основними складовими МЕВ - торгівлею, рухом капіталу, міграцією робочої сили, валютно-фінансовими та науково-технічними відносинами - забезпечує цілісність світового господарства. Водночас посилення ролі міжнародних організацій та інтеграційних об’єднань сприяє координації економічної діяльності на глобальному рівні. У

сучасних умовах ефективне функціонування системи МЕВ залежить від здатності її учасників адаптуватися до нових викликів, пов’язаних із цифровізацією, геоекономічною нестабільністю та трансформацією глобальних економічних процесів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

2.1. Сучасний стан, динаміка та тенденції розвитку міжнародної торгівлі товарами і послугами

У сучасних умовах міжнародна торгівля товарами та послугами залишається важливою складовою глобальної економіки, що відображає рівень інтеграції країн у світовий ринок та загальну динаміку економічного розвитку. Її показники є чутливими до змін у світовій кон’юнктурі, монетарній політиці провідних економік, рівня інфляції та трансформацій у структурі попиту. [14]

Таблиця 2.1

Основні показники міжнародної торгівлі товарами та послугами, 2022–2025 р.

Рік	Товарний експорт, трлн дол.	Зміна, %	Комерційні послуги, трлн дол.	Зміна, %	Разом, трлн дол.	Частка послуг
2022	25,26	+14,5%	6,90	+25,9%	32,2	21,4%
2023	24,01	-4,9%	7,54	+9,3%	31,6	23,9%
2024	24,43	+1,7%	8,69	+15,2%	33,1	26,3%
2025*	25,5	+4,0%	9,3	+7,0%	34,8	26,7%

Джерело: складено автором на основі [14;15]

Аналіз динаміки міжнародної торгівлі за 2022–2025 роки свідчить про нерівномірний розвиток, який характеризується переходом від посткризового відновлення до фази помірного зростання та структурної трансформації.

У 2022 році спостерігалося суттєве зростання міжнародної торгівлі: товарний експорт становив 25,26 трлн дол. США (+14,5%), що було зумовлено відновленням світової економічної активності після попередніх кризових періодів. Водночас торгівля послугами зросла ще динамічніше - до 6,90 трлн дол. США (+25,9%), що відображало активне відновлення глобального попиту. Загальний обсяг світової торгівлі досяг 32,2 трлн дол. США, а частка послуг становила 21,4%. [14]

У 2023 році відбулося уповільнення динаміки на тлі високої інфляції, жорсткішої монетарної політики провідних центральних банків та зниження споживчої активності. [15] Товарний експорт скоротився до 24,01 трлн дол. США (-4,9%). Натомість сектор послуг продемонстрував стійкість, збільшившись до 7,54 трлн дол. США (+9,3%). У результаті загальний обсяг торгівлі знизився незначно - до 31,6 трлн дол. США, однак частка послуг зросла до 23,9%, що підтверджує посилення ролі сервісного сектору. [16]

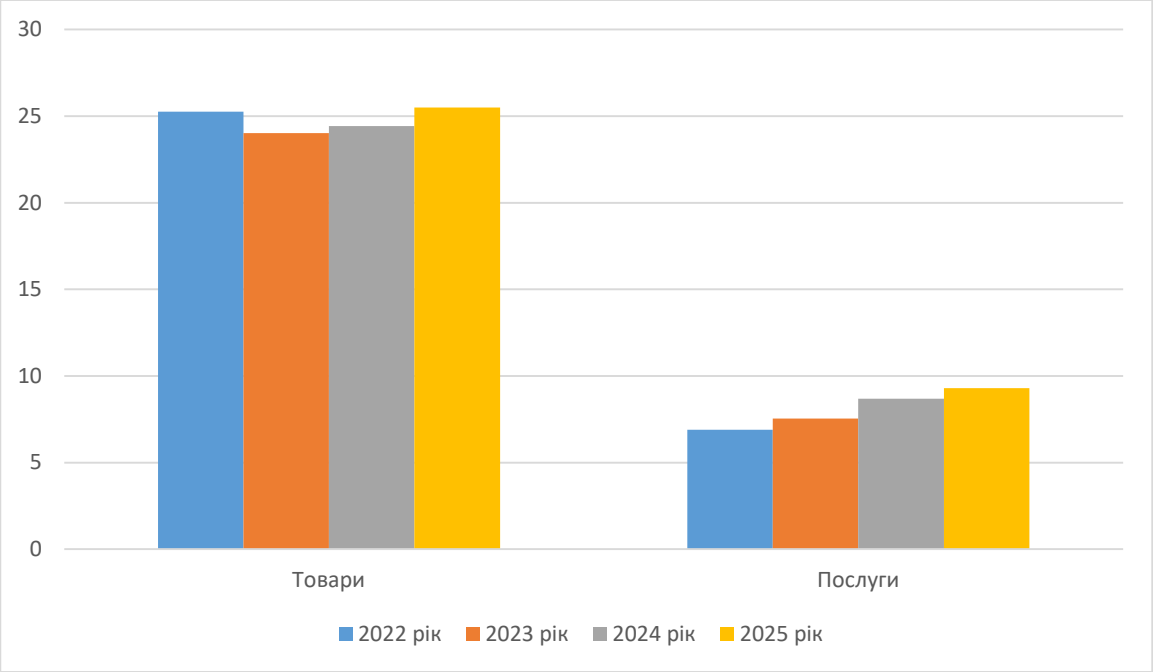
У 2024 році (оцінка міжнародних організацій) світова торгівля перейшла до фази помірного відновлення. Товарний експорт зріс до 24,43 трлн дол. США (+1,7%), що свідчить про поступову нормалізацію глобальних ланцюгів постачання та відновлення промислового попиту. Обсяг торгівлі послугами зріс до 8,69 трлн дол. США (+15,2%) і залишався головним драйвером зростання. Загальний обсяг світової торгівлі становив 33,1 трлн дол. США, а частка послуг досягла 26,3%. [15]

У 2025 році (попередні оцінки) зберігається тенденція помірного зростання обох компонентів міжнародної торгівлі. Товарний експорт прогнозується на рівні 25,5 трлн дол. США (+4,0%), а обсяг торгівлі послугами - близько 9,3 трлн дол. США (+7,0%). Загальний обсяг світової торгівлі може досягти 34,8 трлн дол. США, а частка послуг - 26,7%, що підтверджує довгострокову структурну трансформацію світової економіки. [16]

Наочним підтвердженням зазначених тенденцій є графік динаміки товарної торгівлі та послуг, який демонструє більш швидке зростання сервісного сектору порівняно з товарним експортом. [17]

Рис.2.1

Динаміка світової торгівлі товарами і послугами у 2022–2025 рр., трлн дол. США

Джерело: складено автором на основі [38;35;27]

Графік демонструє, що обсяги міжнародної торгівлі послугами зростають більш динамічно порівняно з товарним експортом, що підтверджує довгострокову тенденцію до сервісизації світової економіки.

Важливою рисою сучасного етапу розвитку міжнародної торгівлі є поступова структурна трансформація, що проявляється у зростанні ролі послуг у світових торговельних потоках. Цей процес є довгостроковим і відображає перехід світової економіки від індустріальної моделі до сервісно- та цифровоорієнтованої. Особливо виразно ця тенденція проявляється у 2023-2025 роках на тлі відносної нестабільності товарної торгівлі.

Таблиця 2.2

Динаміка міжнародної торгівлі та світового ВВП, 2023–2025 рр.

Рік	**Зміна обсягу товарної торгівлі, %**	**Зміна обсягу торгівлі послугами, %**	**Реальний ВВП світу, %**	**Товарний експорт (вартість), трлн дол.**	**Послуги (вартість), трлн дол.**	**Ключові чинники**

Продовження таблиці 2.2

2023	−1,2	+2,7	2,7	24,0	7,54	Уповільнення попиту в розвинених економіках
2024	+1,2	+2,7	2,7	24,4	8,69	Поступове відновлення глобальної торгівлі
2025*	+3,0	+2,8	2,8	25,5	9,3	Стабілізація світової економіки

Джерело: складено автором на основі [17]

У 2023 році міжнародна торгівля розвивалася в умовах уповільнення глобальної економіки. Товарний сегмент продемонстрував скорочення на рівні близько 1,2%, що було пов'язано з одночасною дією кількох факторів: високою інфляцією у провідних економіках, жорсткішою монетарною політикою центральних банків та зниженням споживчої активності. Додатково впливали перебої у глобальних ланцюгах постачання, які ще повністю не стабілізувалися після попередніх кризових періодів.

На цьому тлі сектор послуг поводився значно стійкіше. Його зростання (приблизно на 2-3% у фізичному вимірі, а в окремих сегментах - суттєво вище у вартісному) пояснюється тим, що послуги менш залежні від логістичних обмежень і швидше адаптуються до змін попиту. Особливо важливу роль відіграли IT-послуги, фінансові сервіси та дистанційні цифрові продукти, які вже стали базовою складовою міжнародного обміну. [17]

У 2024 році ситуація почала поступово стабілізуватися. Світова торгівля перейшла до помірного відновлення: товарний експорт показав невелике зростання, орієнтовно на рівні 1-2%, що свідчить про поступове відновлення промислового попиту та нормалізацію умов торгівлі. Водночас саме сектор послуг залишався головним драйвером зростання. Його динаміка була значно вищою - близько 10-15% у вартісному вимірі залежно від категорії послуг. [18]

Таке випереджальне зростання пояснюється кількома структурними чинниками. По-перше, продовжувалося розширення цифрової економіки, де значна частина послуг надається дистанційно. По-друге, відновлювався міжнародний туризм і ділова мобільність, які були суттєво обмежені в попередні роки. По-третє, зростала роль глобальних фінансових і консалтингових сервісів, які дедалі більше інтегруються у міжнародні виробничі процеси.

У 2025 році зберігається загальна тенденція до зростання обох компонентів міжнародної торгівлі. Обсяг товарного експорту сягає близько 25,5 трлн дол. США, а сектор послуг - близько 9,3 трлн дол. США. Це свідчить про продовження відновлювальної фази, але вже без різких коливань, характерних для попередніх років. Торгівля поступово входить у стан більш збалансованого розвитку.

З точки зору географічної структури міжнародна торгівля товарами характеризується високим рівнем концентрації, оскільки на обмежене коло країн припадає значна частка світового експорту. Провідні десять економік формують близько половини глобального товарного експорту, що свідчить про нерівномірний розподіл торговельних потоків та домінування ключових центрів світової економіки.

Таблиця 2.3

Провідні країни світової товарної торгівлі, 2025 р. (оцінка WTO)

№	Країна	Експорт 2025, млрд дол.	Імпорт 2025, млрд дол.	Частка світ. експорту	Примітка
1	Китай	3 577	2580	14,6%	Глобальний лідер експорту, «світова виробнича база»
2	США	2 065	3 359	8,4%	Найбільший імпортер і ключовий споживчий ринок
3	Німеччина	1 683	1 425	6,9%	Провідний експортер ЄС (машини, авто, хімія)
4	Нідерланди	921	812	3,8%	Логістичний і реекспортний центр Європи

Продовження таблиці 2.3

5	Японія	707	743	2,9%	Високотехнологічний експорт (авто, електроніка)
6	Південна Корея	684	632	2,8%	Лідер у напівпровідниках та електроніці
7	Італія	674	615	2,8%	Промислові товари, машини, мода
8	Франція	640	750	2,6%	Аерокосмічна галузь, агро- та люкс-продукція
9	Мексика	617	644	2,5%	Виробничий хаб Північної Америки
10	Гонконг (КНР)	646	704	2,6%	Реекспортний та фінансово-логістичний центр

Джерело: складено автором на основі [18]

У 2024 році провідні позиції у світовій товарній торгівлі зберігає Китай, який залишається найбільшим експортером товарів із часткою близько 14,6% світового експорту. Сполучені Штати Америки виступають найбільшим імпортером і водночас одним із провідних експортерів, що відображає їхню роль як ключового споживчого ринку та важливого учасника глобальних виробничих ланцюгів. Сукупно Китай і США формують ядро світової товарної торгівлі та суттєво впливають на її загальну динаміку. [18]

Країни Європейського Союзу, зокрема Німеччина, Нідерланди, Італія та Франція, утворюють потужний регіональний торговельний блок. Їхня роль базується на високому рівні промислової спеціалізації, розвиненій експортно-орієнтованій виробничій базі та ефективній логістичній інфраструктурі. Німеччина залишається провідним експортером регіону, тоді як Нідерланди виконують функцію одного з ключових реекспортних і транспортних хабів Європи.

Країни Східної Азії - Японія та Південна Корея - зберігають стабільні позиції у світовій торгівлі завдяки високотехнологічній спеціалізації, насамперед у сфері автомобілебудування, електроніки та напівпровідників. Їхній експорт

характеризується високою доданою вартістю та технологічною складністю продукції. [19]

Окреме місце займає Мексика, яка інтегрована у виробничі ланцюги Північної Америки та виступає важливим центром промислового експорту. Гонконг (Китай) виконує роль значного реекспортного та фінансово-логістичного вузла в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, забезпечуючи перерозподіл значних обсягів товарних потоків. [17]

Таким чином, сучасна міжнародна торгівля товарами і послугами перебуває в стані активної трансформації: від домінування традиційних товарних потоків до структурного зростання торгівлі послугами та цифрового обміну, від уніполярної глобалізації до багатополярної регіоналізації з елементами геоекономічного суперництва. Ці тенденції формують нове середовище, у якому конкурентоспроможність країн дедалі більше визначається не лише наявністю природних ресурсів чи дешевої робочої сили, а здатністю до технологічних інновацій, цифрової інтеграції та гнучкої диверсифікації торговельних партнерів.

2.2. Сучасні тенденції міжнародних економічних відносин та роль України в них

На сучасному етапі розвиток міжнародних економічних відносин (МЕВ) визначається трансформаційними процесами, що докорінно змінюють ландшафт світового господарства. [14] Основною рисою сьогодення є перехід від лінійної глобалізації до складніших моделей взаємодії, що поєднують цифровий прогрес та геополітичну фрагментацію. Світова економіка сьогодні перебуває під впливом декількох домінуючих трендів:

1. Цифровізація та сервізація економіки - зростання ролі цифрових технологій та послуг у структурі міжнародної торгівлі, зокрема розвиток електронної комерції, IT-аутсорсингу та торгівлі даними. [17]

2. Регіоналізація міжнародних зв’язків (friend-shoring) - переорієнтація глобальних ланцюгів постачання на країни з політично або економічно близькими партнерами, що зумовлює часткове скорочення глобальної взаємозалежності. [17]

3. «Зелений» перехід - посилення ролі екологічних стандартів у міжнародній торгівлі, зокрема впровадження механізмів вуглецевого регулювання, таких як CBAM у Європейському Союзі. [18]

Для узагальнення трансформацій МЕВ доцільно порівняти традиційну та сучасну моделі (табл. 2.1).

Таблиця 2.4

Трансформація парадигми міжнародних економічних відносин

Параметр порівняння	**Традиційна модель (до 2020 р.)**	**Сучасна модель (після 2022 р.)**
Основний пріоритет	Економічна ефективність та мінімізація витрат	Економічна безпека та стійкість (resilience)
Географія зв’язків	Глобальна інтеграція без кордонів	Регіоналізація та "friend-shoring"
Ключовий ресурс	Нафта, газ, дешева робоча сила	Дані, критичні технології, напівпровідники
Логістична модель	"Just-in-Time" (точно в строк)	"Just-in-Case" (на всякий випадок)

Джерело: складено автором на основі [27]

Роль України в міжнародних економічних відносинах наразі проходить етап докорінної трансформації. Від моделі переважно сировинного експортера переходить до ролі стратегічного безпекового та продовольчого гаранта Європи, інтегруючись у внутрішній ринок ЄС. Основні вектори присутності України на світовому ринку:

1. Аграрний сектор: Україна залишається гарантом світової продовольчої безпеки. Попри військові дії, частка українського зерна та олії на ринках Азії та Африки залишається критично важливою. [19]

2. ІТ-експорт: Єдина галузь, що продемонструвала стійкість. Україна стає потужним європейським хабом з розробки програмного забезпечення та оборонних технологій (GovTech, MilTech). [19]

3. Інтеграція в європейські ланцюги доданої вартості: Завдяки отриманню статусу кандидата в члени ЄС, Україна поступово долучається до європейського промислового простору. [20]

Для деталізації позиціонування України доцільно використати SWOT-аналіз (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

SWOT-аналіз позиціонування України в міжнародних економічних відносинах

Сильні сторони (Strengths)	**Слабкі сторони (Weaknesses)**
Високий рівень цифровізації та людського капіталу	Висока частка сировинного експорту (руда, зерно)
Вигідне географічне положення (вузол між ЄС та Азією)	Значне руйнування промислових потужностей
Пільговий доступ до ринків ЄС та Великобританії	Логістичні обмеження (блокада портів, черги на кордонах)
Можливості (Opportunities)	**Загрози (Threats)**
Інтеграція у «зелену» економіку ЄС	Посилення глобальної конкуренції з боку країн Азії
Відбудова як драйвер інвестицій	Затяжний характер військового конфлікту

Продовження таблиці 2.5

Релокація виробництв до України	Відтік кваліфікованої робочої сили

Джерело: складено автором на основі [39]

Для зміцнення позицій у МЕВ Україні необхідно змінити модель взаємодії із зовнішнім світом:

1. Від експорту сировини до експорту переробки: Замість зерна - експорт борошна, кормів, біоетанолу. Замість металобрухту - продукція машинобудування.
2. Розвиток логістичних коридорів: Інтеграція української залізниці та автошляхів у транс'європейську транспортну мережу (TEN-T). [18]
3. Розширення енергетичного співробітництва з ЄС, включно з використанням підземних газових сховищ та розвитком відновлюваної енергетики.

Окремим напрямом трансформації виступає формування сектору технологій подвійного призначення (MilTech), що охоплює безпілотні системи, кібербезпеку та застосування штучного інтелекту у військовій сфері. [22]

Сучасні тенденції МЕВ також свідчать про зростання значення людського капіталу та мобільності робочої сили. У цьому контексті міграційні процеси набувають форми циркуляції людського капіталу, що передбачає збереження зв'язків між країною походження та країнами перебування фахівців.

Таблиця 2.6

Перспективні ніші України в новому світовому порядку (прогноз)

Галузь	**Глобальна потреба**	**Роль України**
BraveTech (MilTech)	Модернізація армій НАТО	Постачання перевірених у бою ШІ-рішень та дронів
Критичні мінерали	Попит на сировину для енергопереходу	Видобуток і постачання літію, титану, графіту та інших критичних ресурсів

Продовження таблиці 2.6

Кібербезпека	Захист цифрової інфраструктури	Надання рішень у сфері кіберзахисту та цифрової безпеки
«Зелена» металургія	Декарбонізація промисловості	Модернізація металургійних виробництв відповідно до стандартів ЄС

Джерело: складено автором на основі [30]

У науково-економічному дискурсі значна увага приділяється перспективам економічного розвитку України та її ролі у трансформації регіональних і глобальних процесів.

Зокрема, Лоуренс Саммерс (колишній міністр фінансів США) у своїх аналітичних оцінках підкреслює, що післявоєнне відновлення України може набувати ознак «нового Плану Маршалла», у межах якого країна розглядається не лише як отримувач міжнародної допомоги, а й як потенційна платформа економічної модернізації регіону Східної Європи.

Аналітичні матеріали Goldman Sachs вказують, що географічне положення України та її інтеграційний потенціал можуть сприяти реалізації стратегій «near-shoring» з боку європейських компаній, які поступово переносять виробничі потужності ближче до кінцевого споживача в межах ЄС. [21]

Кріcталіна Георгієва, директор-розпорядник МВФ, у своїх виступах зазначає, що стійкість української економіки в умовах безпрецедентних зовнішніх шоків демонструє значення цифровізації та інституційної адаптивності як факторів економічної стабільності.

В умовах поступової відмови Європейського Союзу від російських енергоресурсів роль України в системі міжнародних економічних відносин зазнає трансформації. Від традиційної функції транзитної держави вона поступово

переходить до статусу важливого елемента європейської енергетичної інфраструктури.

Україна володіє значними потужностями підземних сховищ природного газу (понад 30 млрд куб. м), які можуть виконувати функцію стабілізації енергетичного ринку ЄС, зокрема згладжування цінових коливань у пікові періоди попиту.

У контексті реалізації стратегії ЄС «Green Deal» Україна визначається як потенційний партнер у розвитку ринку відновлюваного водню. Додатково, наявний потенціал у сфері відновлюваної енергетики (вітрової та сонячної генерації) формує передумови для довгострокової переорієнтації експорту від традиційної електроенергії до «зелених» енергетичних носіїв.

У сучасних умовах міжнародної мобільності робочої сили міграційні процеси все частіше розглядаються не лише як відтік людського капіталу, а як форма його циркуляції. У цьому контексті поступово формується концепція «brain circulation», яка передбачає збереження економічних і професійних зв'язків між країною походження та країнами працевлаштування фахівців.

Таблиця 2.7

Порівняльний аналіз моделей інтеграції українського капіталу в МЕВ

Сценарій	Характеристика	Наслідок для МЕВ
Експорт робочої сили	Виїзд робочої сили для зайнятості за кордоном	Зростання обсягу грошових переказів (remittances).
Мережева інтеграція	Створення українцями бізнесів у ЄС, що працюють з Україною.	Формування транскордонних бізнес-мереж
Дистанційна зайнятість	Робота в міжнародних компаніях із території України	Надходження інтелектуального доходу

Джерело: складено автором на основі [25]

Однією з найцікавіших тенденцій є експорт не просто ІТ-послуг, а державних технологій (GovTech). Україна стала першою державою, що пропонує світові готову модель "цифрової країни". [27]

1. Цифрова суб'єктність: Завдяки платформі *Diia.Engine* та експорту досвіду цифровізації (наприклад, співпраця з Естонією, Колумбією, Замбією), Україна формує новий вид МЕВ - технологічний патерн. [28]

2. Висновок для дослідження: Україна переходить від закупівлі іноземного ПЗ до створення стандартів цифрової взаємодії, які купують інші уряди. Це створює стабільний інтелектуальний прибуток, незалежний від фізичних кордонів.

Зміна ролі України в європейській логістичній системі характеризується переходом від транзитної моделі до моделі логістичного вузла (hub).

Реалізація ініціативи «Тримор'я» та інтеграція в транспортну мережу TEN-T сприяють формуванню нової архітектури транспортних зв'язків між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями. [25]

Перехід на європейську ширину залізничної колії (1435 мм) розглядається як елемент довгострокової інтеграції до внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Таблиця 2.8

Порівняння логістичних моделей України

Характеристика	**Стара модель "Транзит"**	**Нова модель "Вузол (Hub)"**
Характеристика	Традиційна модель (транзит)	Сучасна модель (логістичний вузол)
Основний напрям	Схід–Захід	Північ–Південь
Інфраструктурна база	Трубопроводи	Інтермодальні хаби

Продовження таблиці 2.8

Інтеграційна модель	Зовнішня залежність	Вбудованість у TEN-T

Джерело: складено автором на основі [31;33]

Цікавим об'єктом дослідження є те, як політична підтримка конвертується в економічні переваги.

1. «Економічний безвіз»: Скасування мит з боку ЄС, Британії та Канади. Це унікальний випадок у світовій історії, коли країні, що не є членом блоку, відкривають ринок настільки широко. [20]

2. Дослідження впливу: Можна зазначити, що такий режим дозволив українським виробникам харчової промисловості (соки, кондитерські вироби, мед) за два роки зайняти ніші, на які раніше знадобилося б 10-15 років.

Для візуалізації сучасної структури експортних надходжень України було узагальнено перспективні напрями розвитку українського експорту в умовах трансформації міжнародних економічних відносин (див. Рис. 2.2). Графічне представлення даних демонструє поступовий перехід від переважно сировинної моделі експорту до моделі, орієнтованої на технології, переробку та інновації:

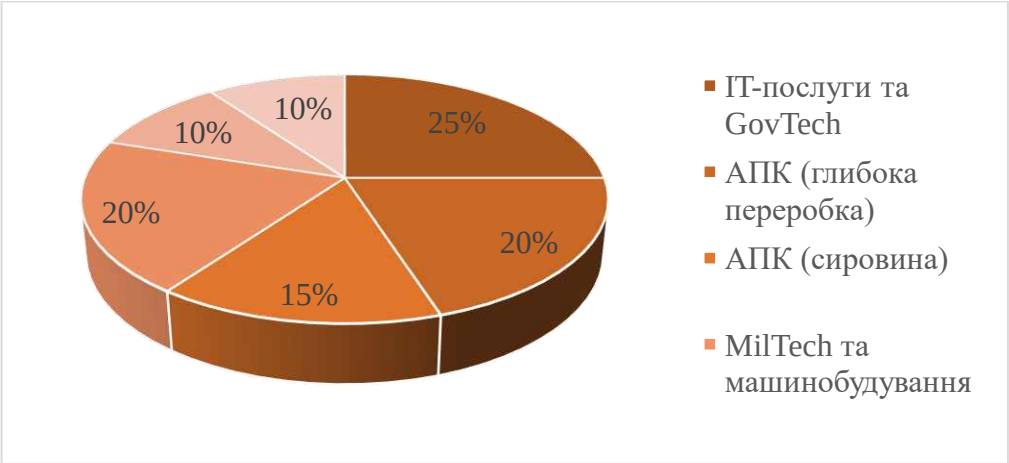
1. Найбільшу частку у перспективній структурі експорту займають IT-послуги та GovTech — 25%, що свідчить про зростання ролі цифрової економіки та інтелектуального капіталу України. Значну частку також становлять агропромисловий комплекс і продукція глибокої переробки, що відображає поступовий перехід від експорту сировини до експорту готової продукції з вищою доданою вартістю. [24]

2. Водночас важливими напрямами залишаються MilTech та машинобудування, розвиток яких посилився внаслідок технологічної модернізації та інтеграції України у безпекові й виробничі ланцюги країн НАТО. Окреме значення мають сфери кібербезпеки, критичних мінералів та «зеленої» металургії, які формують нові конкурентні переваги України у світовій економіці.

3. Таким чином, структура експорту України поступово трансформується у бік високотехнологічних секторів, цифрових послуг та продукції з високою доданою вартістю, що відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин. [21]

Рис.2.2

Трансформація структури експортних надходжень України (узагальнена модель, %)

Джерело: складено автором на основі [36]

Підсумовуючи аналіз сучасних тенденцій міжнародних економічних відносин та визначення ролі України в них, можна зробити такі узагальнюючі висновки:

1. Глобальна трансформація МЕВ: Сучасна система міжнародних економічних відносин переживає період докорінної перебудови, де на зміну тотальній лібералізації приходить концепція «економічної безпеки» та «friend-shoring». Ключовими драйверами розвитку стали цифровізація, перехід до «зеленої» енергетики та формування регіональних блоків, що робить світову економіку більш фрагментованою, але стійкою до глобальних шоків. [29]

2. Нова суб'єктність України: Роль України в МЕВ трансформувалася з позиції транзитної держави та експортера сировини до статусу стратегічного безпекового хабу Європи. Сьогодні Україна виступає не лише гарантом світової

продовольчої безпеки, а й стає активним учасником європейського технологічного та енергетичного простору, демонструючи унікальну модель «цифрової стійкості».

3. Зміна експортного профілю: Дослідження показало, що попри військові виклики, відбувається поступове якісне оновлення структури українського експорту. Пріоритет зміщується від низькотехнологічної сировини до секторів із високою доданою вартістю, зокрема IT-послуг, DefenseTech (військових технологій) та GovTech, що дозволяє Україні інтегруватися в глобальні ланцюги створення вартості на правах технологічного партнера. [30]

4. Геоекономічна переорієнтація: Основним вектором зовнішньоекономічної діяльності став повний розворот у бік Європейського Союзу. Інтеграція в логістичну мережу TEN-T, участь в ініціативі «Тримор'я» та використання українських підземних газових сховищ як «енергетичного сейфа» ЄС створюють фундамент для поствоєнного економічного відновлення. [25]

5. Перспективи та виклики: Головним стратегічним завданням для України залишається конвертація поточної політичної підтримки та преференційних торговельних режимів («економічного безвізу») у довгострокову інвестиційну привабливість. Подолання наслідків людських втрат та руйнувань вимагатиме від України впровадження моделі «антикрихкості», де цифровізація та інновації стануть основними інструментами компенсації фізичних обмежень.

Таким чином, Україна в сучасних МЕВ перетворюється з об'єкта впливу на активного суб'єкта, чий досвід адаптації до криз та технологічний потенціал стають критично важливими для стабільності та розвитку всього європейського континенту.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І НАПРЯМИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі та міжнародних економічних відносин характеризується одночасним впливом цифрової трансформації, геополітичної нестабільності, екологічного регулювання та структурної перебудови глобальних ланцюгів постачання. У 2026-2027 рр. світова економіка продовжить функціонувати в умовах посилення регіоналізації, торговельної фрагментації та конкуренції за технологічне лідерство, що визначатиме нові умови функціонування міжнародної торгівлі. [33]

За даними звіту Світова організація торгівлі «Global Trade Outlook and Statistics» (березень 2026 р.), у середньостроковій перспективі очікується уповільнення темпів зростання світової товарної торгівлі після відносно високих показників 2025 р. У 2025 р. обсяг світової торгівлі товарами зріс на 4,6%, однак у 2026 р. прогнозується уповільнення до 1,9%, з подальшим частковим відновленням до 2,6% у 2027 р. Водночас торгівля комерційними послугами демонструє вищу стійкість: очікуване зростання становить 4,8% у 2026 р. та 5,1% у 2027 р. Це свідчить про поступовий структурний перехід світової економіки від домінування традиційної товарної торгівлі до цифрових і сервісних моделей економічної взаємодії. [33]

Таблиця 3.1

Прогнози динаміки світової торгівлі та ВВП, 2024–2027 рр

Показник	2024	2025	2026	2027
Зростання обсягу торгівлі товарами, % до попереднього року	2,8%	4,6%	1,9%	2,6%
Торгівля комерційними послугами, %	6,8%	5,3%	4,8%	5,1%

Продовження таблиці 3.1

Загальне зростання товарів + послуг, %	–	4,7%	2,7%	–
Зростання світового ВВП, %	2,9%	2,9%	2,8%	2,8%
Торгівля ШІ-товарами (чіпи, сервери), % зміни у вартісному вираженні	–	+20%	уповільнення	–
Торгівля товарами у несприятл. сценарії (Близький Схід)	–	–	1,4%	–

Джерело: складено автором на основі [36]

Аналіз даних таблиці 3.1 дозволяє виявити чітку циклічну картину. У 2025 р. зростання товарної торгівлі сягнуло 4,6% - найвищий показник за останні роки, - що було зумовлено трьома неповторюваними чинниками: ажіотажним «фронтлоадингом» імпорту до США в очікуванні нових тарифів, стрімким зростанням торгівлі ШІ-продуктами (+20% у вартісному вираженні) та сприятливою макроекономічною кон'юнктурою. Продовження таблиці 3.1

За базовим прогнозом СОТ, зростання товарної торгівлі сповільниться до 1,9% у 2026 р. і відновиться до 2,6% у 2027 р. Торгівля комерційними послугами демонструватиме більшу стійкість: 4,8% у 2026 р. і 5,1% у 2027 р. Це суттєво вище за динаміку товарної торгівлі, що відображає структурний зсув глобальної торгівлі у бік цифрових та сервісних секторів. Зростання світового ВВП збережеться на рівні 2,8% в обидва роки.

Ключовим ризиком для цих прогнозів є конфлікт на Близькому Сході, який загрожує стратегічним транспортним маршрутам, зокрема Ормузькій протоці. За даними СОТ, трафік через протоку скоротився майже до нуля, що призвело до скасування понад 40 000 авіарейсів і зростання транспортних та страхових витрат. У негативному сценарії - збереження високих цін на енергоносії протягом усього 2026 р. - зростання товарної торгівлі може знизитися до 1,4%, а ВВП - до 2,5%.

Натомість, якщо конфлікт швидко завершиться і торгівля ШІ-продуктами збереже імпульс, прогноз може покращитись до 2,4%. [37]

Показовим є і те, що частка світової торгівлі, що регулюється режимом найбільшого сприяння (РНС), скоротилася до 72%. Це свідчить про поглиблення торговельної фрагментації і зростання ролі преференційних та регіональних угод у системі МЕВ - тенденція, що матиме довгострокові структурні наслідки.

Паралельно зі зростанням цифровізації світова економіка переживає процес регіоналізації міжнародних економічних відносин. Частка світової торгівлі, що функціонує в межах режиму найбільшого сприяння, поступово скорочується, тоді як значення регіональних торговельних угод та преференційних режимів зростає. Розвиток таких об'єднань, як CPTPP, USMCA, ASEAN, а також активізація переговорів між Європейським Союзом та країнами Азії свідчать про перехід від глобалізованої моделі торгівлі до системи регіональних економічних блоків. У таких умовах ключове значення набувають правила походження товарів, стандарти технічного регулювання та регуляторна сумісність між державами.

Важливим фактором трансформації міжнародної торгівлі стає екологізація світової економіки. У 2026 р. повноцінно набув чинності механізм CBAM Європейського Союзу, який передбачає запровадження вуглецевого коригування імпорту для окремих секторів промисловості. До переліку секторів, охоплених механізмом, входять сталь, алюміній, цемент, добрива, електроенергія та водень. Для країн із високою вуглецеємністю виробництва це означає посилення конкурентного тиску на ринку ЄС та необхідність модернізації виробничих потужностей відповідно до екологічних стандартів Європейського Союзу.

Одночасно ЄС посилює регулювання ланцюгів постачання через механізми корпоративної екологічної та соціальної відповідальності. У результаті екологічні стандарти поступово перетворюються на один із ключових інструментів регулювання доступу до міжнародних ринків. Разом із тим глобальний «зелений» перехід формує і нові можливості для розвитку міжнародної торгівлі. За оцінками

міжнародних енергетичних організацій, у найближчі роки продовжиться активне зростання ринку сонячних панелей, вітрових турбін, акумуляторів для електромобілів та водневих технологій. Це створює нові перспективи для країн, здатних інтегруватися у виробництво компонентів для «зеленої» енергетики. [31]

Для України перспективи розвитку міжнародних економічних відносин безпосередньо пов'язані з процесами євроінтеграції, структурної модернізації економіки та повоєнного відновлення. Упродовж останніх років Європейський Союз остаточно став головним торговельним партнером України. Частка ЄС у товарному експорті України перевищила 50%, а загальний товарообіг між Україною та ЄС у 2024 р. досяг €67,2 млрд.

Таблиця 3.2

Поточний стан та прогнозні тенденції розвитку торговельно-економічних відносин України та ЄС

Показник	2024 р.	2026 р.
Динаміка товарообігу між Україною та ЄС	€67,2 млрд	подальше зростання до ~€75-80 млрд
Обсяги імпорту ЄС з України	€24,5 млрд	помірне зростання до ~€26-28 млрд
Частка ЄС у структурі товарного експорту України	понад 50%	зростання до 55–60%
Роль України поза межами ЄС	1,9%	2,0–2,2%
Частка ЄС у аграрному експорті України	52%	стабільно 50–55%
Динаміка експорту ЄС до України	+50%	подальше розширення торговельних зв'язків

Джерело: складено автором на основі [34]

Аналіз даних таблиці 3.2 засвідчує стійку позитивну динаміку торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС. Загальний товарообіг зріс до 67,2 млрд євро у 2024 р. і прогнозується на рівні 75-80 млрд євро у 2026 р. Частка

ЄС у структурі товарного експорту України продовжує зростати і може досягти 55-60% у 2026 р. Разом з тим, важливо зауважити: зростання торговельних показників значною мірою стало результатом дії автономних торговельних заходів ЄС, що передбачали тимчасове скасування тарифів та квот. У довгостроковій перспективі сировинна структура українського експорту обмежує стійкість зовнішньоекономічного розвитку та підвищує залежність від коливань світових цін.

З огляду на проведений аналіз стану та перспектив розвитку МЕВ, а також з урахуванням структурних проблем участі України в системі міжнародної торгівлі, визначених у розділі 2, можна окреслити стратегічні напрями вдосконалення участі України в міжнародних економічних відносинах.

Першим і найбільш пріоритетним напрямом є технологізація та диверсифікація експорту. У стратегічній перспективі Україна має перейти від сировинно-орієнтованої до інноваційної моделі зовнішньоекономічної діяльності. Пріоритетного значення набуває розвиток виробництв із високою доданою вартістю: ІТ-послуг, переробної харчової промисловості, машинобудування, виробництва компонентів для відновлюваної енергетики та цифрових технологій, включно з ШІ-рішеннями. Україна має значний кадровий потенціал у сфері інформаційних технологій, що створює передумови для інтеграції у глобальні ланцюги виробництва цифрових продуктів. [40]

Другим ключовим напрямом є адаптація до вимог CBAM та екологічних стандартів ЄС. Оскільки металургія залишається одним із важливих експортних секторів України, модернізація промисловості та впровадження механізмів скорочення вуглецевих викидів стають необхідною умовою збереження конкурентоспроможності на європейському ринку. У цьому контексті важливу роль відіграватиме розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності та формування систем екологічного регулювання, сумісних зі стандартами ЄС.

Третім напрямом є інтеграція України у нові глобальні виробничі та логістичні мережі. Поступове включення транспортної системи України до мережі

TEN-T, розвиток інтермодальних перевезень, модернізація прикордонної інфраструктури та цифровізація митних процедур сприятимуть зниженню транзакційних витрат та поглибленню економічної інтеграції з ЄС. Це, своєю чергою, підвищить привабливість України як транзитного хабу та логістичного вузла між Сходом і Заходом у постконфліктний період. [38]

Четвертим стратегічним напрямом є залучення прямих іноземних інвестицій у процес повоєнного відновлення. В умовах глобальної тарифної та геополітичної нестабільності конкуренція за міжнародний капітал суттєво посилюється. Тому ключовими завданнями державної політики є: формування сприятливого інвестиційного середовища, реформування судової системи та дотримання верховенства права, створення механізмів страхування воєнних ризиків (зокрема через MIGA, OPIC та двосторонні угоди), а також розвиток спеціальних економічних зон із преференційним режимом для іноземних інвесторів.

П'ятим напрямом є поглиблення євроінтеграції та гармонізація регуляторного середовища. Адаптація законодавства до acquis communautaire у всіх 35 переговорних розділах, відкриття ринку публічних закупівель ЄС, конвергенція санітарних, фітосанітарних та технічних стандартів відкриє для України повноцінний доступ до єдиного ринку ЄС з 450 млн споживачів. Цей напрям є не лише торговельним, а й системоутворювальним для всіх інших напрямів вдосконалення МЕВ.

Таблиця 3.3

Стратегічні напрями вдосконалення участі України в міжнародних економічних відносинах

Напрям вдосконалення	**Зміст заходів**	**Очікуваний результат**
Технологізація та диверсифікація експорту	Розвиток IT-послуг, харчопереробки, машинобудування, компонентів ВДЕ та ШІ-технологій	Підвищення частки продукції з доданою вартістю в експорті до 35%+
Адаптація до CBAM та екостандартів ЄС	Модернізація металургії та промисловості, скорочення	Збереження конкурентоспроможності на ринку ЄС після 2026 р.

	вуглецевих викидів, розвиток «зеленого» водню	
Інтеграція в логістичні мережі TEN-T	Модернізація прикордонної інфраструктури, інтермодальні перевезення, цифровізація митниці	Скорочення транзакційних витрат та розширення доступу на ринки ЄС
Залучення ПІІ у повоєнне відновлення	Страхування воєнних ризиків, реформа судової системи, розвиток СЕЗ та гарантійних механізмів	Нарощення потоку ПІІ до рівня 5–7 млрд дол./рік у середньостроковій перспективі
Євроінтеграція та гармонізація регуляторного середовища	Адаптація acquis communautaire, відкриття ринку публічних закупівель ЄС, конвергенція стандартів	Повноцінний доступ до єдиного ринку ЄС (450 млн споживачів)

Джерело: складено автором на основі [35]

Реалізація визначених у таблиці 3.3 напрямів вдосконалення потребує системного підходу та координації між державними органами, міжнародними партнерами та бізнес-середовищем. При цьому важливо враховувати взаємодоповнюваність зазначених напрямів: екологічна модернізація підсилює конкурентоспроможність у торгівлі з ЄС; розвиток ІТ-сектору прискорює цифровізацію митних та логістичних процедур; залучення ПІІ фінансує технологічну модернізацію; а євроінтеграція формує системну правову та регуляторну основу для всіх інших реформ.

Слід також підкреслити, що успішне просування за кожним із зазначених напрямів безпосередньо залежить від результатів та від темпів відновлення безпекового середовища. Міжнародні дослідження засвідчують, що потоки ПІІ, рішення про розміщення виробничих потужностей та логістична переорієнтація є надзвичайно чутливими до оцінки ризиків. Саме тому формування ефективних механізмів гарантування та страхування воєнних ризиків є наскрізним пріоритетом, що пронизує всі стратегічні напрями.

Таким чином, перспективи розвитку МЕВ України визначатимуться здатністю країни поєднати три вектори: реалізацію євроінтеграційного курсу як стратегічного якоря реформ, структурну диверсифікацію та технологізацію експорту як шлях до стійкого зовнішньоекономічного розвитку, а також залучення

міжнародного капіталу як фінансової основи для повоєнної модернізації. Реалізація цих взаємопов'язаних завдань формуватиме основу для зміцнення конкурентних позицій України у системі міжнародних економічних відносин у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показує, що сучасна система міжнародних економічних відносин перебуває у періоді глибоких змін. Світова економіка поступово переходить від моделі повної глобалізації до більш складної структури, де зростає роль регіональних об'єднань, економічної безпеки держав і технологічного розвитку. Водночас посилюються процеси цифровізації та екологізації, які дедалі більше впливають на умови міжнародної торгівлі.

Аналіз теоретичних підходів показав, що міжнародна торгівля залишається ключовим механізмом інтеграції країн у світову економіку. Сучасні тенденції свідчать про зростання значення глобальних ланцюгів доданої вартості, цифрових технологій та сектору послуг, що поступово змінює традиційну структуру світового обміну товарами.

Оцінка сучасного стану міжнародної торгівлі демонструє нерівномірність її розвитку під впливом геополітичних та економічних факторів. Разом із тим простежується стійке зростання торгівлі послугами та високотехнологічними товарами, що підтверджує перехід до більш інноваційної моделі світової економіки.

У межах роботи також визначено роль України в системі міжнародних економічних відносин. Україна поступово посилює інтеграцію до Європейського Союзу, який став її основним торговельним партнером. Водночас змінюється структура експорту: зростає частка аграрної продукції та ІТ-послуг, а також поступово формуються напрямки експорту з більшою доданою вартістю. При цьому залишається залежність від сировинного експорту, що обмежує стійкість зовнішньоекономічного розвитку.

У роботі також окреслено перспективи розвитку міжнародної торгівлі, серед яких - подальша регіоналізація економіки, посилення екологічного регулювання, цифровізація торговельних процесів, зростання ролі послуг і технологічної

продукції, а також підвищення значення інновацій як основного фактору конкурентоспроможності.

Запропоновані напрями вдосконалення участі України в міжнародних економічних відносинах включають диверсифікацію та технологізацію експорту, адаптацію до екологічних стандартів ЄС, інтеграцію в європейські логістичні мережі, залучення іноземних інвестицій у процес відновлення та поглиблення євроінтеграції через гармонізацію законодавства.

Таким чином, можна зробити висновок, що майбутній розвиток міжнародних економічних відносин визначатиметься поєднанням технологічних змін, регіональної інтеграції та посилення економічної безпеки. Для України це означає поступовий перехід до більш інноваційної та диверсифікованої моделі участі у світовій економіці, що може забезпечити її довгострокову конкурентоспроможність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕР

1. United Nations Conference on Trade and Development. UNCTAD Handbook of Statistics 2023. - Geneva: UN, 2023. - URL: https://unctad.org/statistics

2. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2022. - Geneva: WTO, 2022. - URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtsr_2022_e.pdf

3. World Trade Organization. Global Trade Outlook and Statistics, April 2025. - Geneva: WTO, 2025. - URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/trade_outlook25_e.pdf

4. 16. UNCTAD. Trade and Development Report 2024. - Geneva: UNCTAD, 2024. - URL: https://unctad.org/tdr2024

5. World Bank. World Integrated Trade Solution (WITS). - Washington, D.C.: World Bank, 2024. - URL: https://wits.worldbank.org

6. Antràs P., Chor D. Global Value Chains // Handbook of International Economics. - 2022. - Vol. 5. - P. 297–389.

7. Вишневська О. М. Місце України у системі міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації // Економічний вісник університету. - 2022. - № 54. - С. 15-23.

8. Дем'яненко А. Г. Сучасні тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2023. - № 2. - С. 34–45.

9. Захарченко В. І. Цифровізація міжнародної торгівлі: виклики та можливості для України // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». - 2023. - № 28. - С. 12-21.

10. Осика С. Г. Міжнародна торгівля в умовах геополітичної невизначеності // Науковий вісник Ужгородського університету. - 2022. - Вип. 1(59). - С. 228-234.

11. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України 2022: статистичний збірник. - Київ: Держстат, 2023. - URL: https://www.ukrstat.gov.ua

12. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України 2023: статистичний збірник. - Київ: Держстат, 2024. - URL: https://www.ukrstat.gov.ua

13. Міністерство економіки України. Аналіз зовнішньоторговельної діяльності України за 2023 рік. - Київ: Мінекономіки, 2024. - URL: https://www.me.gov.ua

14. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2023. - Geneva: WTO, 2023. - URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2023_e/wts2023_e.pdf

15. World Trade Organization. Global Trade Outlook and Statistics. April 2024. - Geneva: WTO, 2024. - URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/trade_outlook24_e.htm

16. World Trade Organization. WTO Statistics Database (merchandise and services trade). - Geneva: WTO, 2024. - URL: https://www.wto.org/statistics

17. World Trade Organization. World Trade Outlook Indicator and Trade Monitoring Reports. - Geneva: WTO, 2025. - URL: https://www.wto.org

18. United Nations Conference on Trade and Development. Key Statistics and Trends in Trade Policy 2024. - Geneva: UNCTAD, 2024. - URL: https://unctad.org/publication/key-statistics-and-trends-trade-policy-2024

19. United Nations Conference on Trade and Development. Trade and Development Report 2024. - Geneva: UNCTAD, 2024. - URL: https://unctad.org/tdr2024

20. International Monetary Fund. World Economic Outlook 2024: Steady but Slow Growth. - Washington, D.C.: IMF, 2024. - URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO

21. World Bank. World Integrated Trade Solution (WITS Database). - Washington, D.C.: World Bank, 2024. - URL: https://wits.worldbank.org

22. World Bank. Global Economic Prospects 2024. - Washington, D.C.: World Bank, 2024. - URL: https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects

23. European Commission. EU Trade Policy Review 2024. - Brussels: European Commission, 2024. - URL: https://policy.trade.ec.europa.eu

24. European Commission. The European Green Deal. - Brussels: European Commission, 2023. - URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

25. European Commission. Trans-European Transport Network (TEN-T) Policy. - Brussels: European Commission, 2024. - URL: https://transport.ec.europa.eu

26. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля України у 2023 році. - Київ: Держстат, 2024. - URL: https://www.ukrstat.gov.ua

27. Міністерство економіки України. Огляд зовнішньої торгівлі України 2023–2024. - Київ: Мінекономіки, 2024. - URL: https://www.me.gov.ua

28. Міністерство цифрової трансформації України. Розвиток цифрової економіки та GovTech в Україні. - 2024. - URL: https://thedigital.gov.ua

29. Antràs P., Chor D. Global Value Chains. In: Handbook of International Economics. - Elsevier, 2022. - Vol. 5. - P. 297-389.

30. Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD Digital Economy Outlook 2024. - Paris: OECD, 2024. - URL: https://www.oecd.org/digital/oecd-digital-economy-outlook.htm

31. Organisation for Economic Co-operation and Development. Trade and Globalisation Report 2024. - Paris: OECD, 2024. - URL: https://www.oecd.org/trade

32. Krugman P., Obstfeld M., Melitz M. International Economics: Theory and Policy. - 12th ed. - Pearson, 2022.

33. Antràs P., Chor D. Global Value Chains // Handbook of International Economics. - Vol. 5. - Elsevier, 2022. - P. 297–389.

34. World Trade Organization. World Trade Report 2022: Global Value Chains and Resilience. - Geneva: WTO, 2022.

35. World Trade Organization. Global Trade Outlook and Statistics. - Geneva: WTO, 2023 (дані базуються на оглядах 2022- 2023 рр.).

36. World Bank. Global Economic Prospects. - Washington, D.C.: World Bank, 2022.

37. World Bank. World Integrated Trade Solution (WITS Database). - Washington, D.C.: World Bank, 2022.

38. OECD. OECD Economic Outlook 2022. - Paris: OECD, 2022.

39. OECD. OECD Trade and Globalisation Report 2022. - Paris: OECD, 2022.

40. European Commission. EU Trade Policy Review 2022. - Brussels: European Commission, 2022.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи

Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ _____

(підпис) (дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти Коломієць Д.Л.

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри,

протокол від «___» 20 ___ №____ допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ Паянок Т.М

(підпис)